

Citation style

Just, Jiří: review of: Matthias Noller (ed.): David Cranz, *Historie der Böhmischen Emigration. Eine historisch-kritische Edition*, Wiesbaden: Harrassowitz, 2013, in: *Český časopis historický*, 2015, 3, p. 891-892, DOI: 10.15463/rec.1189741427

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

čili „mobilních fresek severu“ od starověku do 18. století. Naprostou většinu knihy ovšem věnovala historii schwarzenberské sbírky a interpretaci jejích součástí.

Sbírka začala vznikat v době působení Adama ze Schwarzenbergu v Braniborsku a za třicetileté války měla dramatický osud; podstatně ji rozhojnil Jan Adolf I. nákupy v Bruselu v letech 1647–1656. Jako hofmistr a blízký osobní přítel Leopolda Vilema Habsburského získal arcivévodovým odkazem značnou část jeho sbírky tapisérií, které uměnímilovný Habsburk shromáždil během svého místodržitelského působení ve Španělském Nizozemí. Doplnkové nákupy trvaly až do roku 1712, čímž vznikl největší zámecký soubor gobelínů v českých zemích. Sama jeho historie, kterou Cichrová zrekonstruovala na základě dobových inventářů a korespondence, tvoří zajímavou epizodu střeoevropských kulturních dějin. Pojí se k ní i závěrečné pojednání o „druhém životě“ sbírky v 19. a 20. století, stejně jako výklad o restaurování těchto vzácných památek.

Autorka knihy podrobně pojednala o jednotlivých skupinách tapisérií s tematikou heraldickou, krajinnou, symbolickou (série nazvaná Přísloví), zvířecí a loveckou, ale také antickou (Aeneas a Dido, Kleopatra, Decius Mus, Příhody Tělemachovy) a starozákonní (Judita a Holofernes). Kromě technického i uměleckého provedení a historie jednotlivých sérií pojednala Cichrová rovněž o uplatnění motivů v renesanční a barokní tapiserii. Tam zároveň naznačila, jaké tematické a ideové podněty působily prostřednictvím těchto výtvorů na šlechtu v českých zemích raného novověku.

Interpretaci doplňují desítky dokonalých reprodukcí s vyobrazením celku i detailů tapisérií. Vznikla tak kniha, která vypovídá

primárně o vysoké kultuře jižního Nizozemí (v rozpětí mezi Rubensem, Jordaensem a dalšími tvůrci předloh, vlámskými uměleckými řemeslníky a bruselskou administrativou, která posuzovala kvalitu a hodnotu tapisérií před jejich prodejem) a sekundárně o recepci těchto děl a podnětů ve střední Evropě. Takový přístup k poznání kulturního transferu v době baroka se jeví jako užitečný a podnětný.

Jaroslav Pánek

Matthias NOLLER (ed.)

David Cranz: *Historie der Böhmischen Emigration. Eine historisch-kritische Edition*

(= Jabloniana. Quellen und Forschungen zur europäischen Kulturgeschichte der Frühen Neuzeit, Band 4)

Wiesbaden, Harrassowitz Verlag 2013,

XLV s. předmluvy, 285 s. edice,

ISBN 978-3-447-10027-4.

Dějiny nekatolického náboženského exilu z českých zemí v 18. století byly v posledních dvou desetiletích doménou Edity Štěrňkové, která vedle důkladných a materiálově bohatých studií edičně zpřístupnila řadu egodokumentů a jiných pramenů, pocházejících od českých a moravských exulantů. Soubor nově vydaných dobových textů, souvisejících s prostředím exilu, nyní rozšířila dizertační práce mladého německého historika Matthiase Nollera. Předmětem jeho zájmu bylo historiografické dílo Davida Cranze († 1777), teologa, církevního historika a mezi lety 1766–1769 duchovního správce a kazatele sboru obnovené Jednoty bratrské (Herrnhuter Brüdergemeine) v Rixdorfu u Berlína. Jedním z důvodů Cranzeva poměrně krátkého angažmá byla jazyko-

vá bariéra, neboť se nenaučil česky natolik, aby mohl v tomto jazyce vést bohoslužby a konat vyučování pro českojazyčné exulanty, kteří tvořili jádro sboru. Cranzovo dějepisné dílo se dochovalo ve dvou rukopisech v archivu Jednoty v hornolužickém Herrnhutu a v archivu dnešního berlínského bratrského sboru. Autorovým záměrem bylo postižení okolností, které vedly ke vzniku rixdorfského sboru a milníků, vymezujících formování jeho konfesní identity. To, spolu se zachycením praxe každodenní religiozity a zbožnosti evangelických exulantů, etablojících se v novém prostředí, činí Cranzův spis, určený původně pro vnitřní potřebu sboru a církve a poprvé zveřejněný teprve v Nollerově edici, významným dobovým svědectvím. Cranz zasadil své líčení do širšího kontextu náboženského vývoje, když nejprve ve zkratce – pod vlivem Komenského dějepisných děl – vylíčil dějiny protestantismu v českých zemích, zejména historické jednoty bratrské a pobělohorský náboženský exil. Za úvod samotného pojednání o rixdorfském sboru lze považovat oddíl o exulantských obcích v hornolužickém Großhennersdorfu a Gerlachsheimu, neboť druhá lokalita má pro formování berlínské obce zásadní význam. Stala se jakousi mezistanicí českých exulantů, kteří v roce 1737 založili sbor v Rixdorfu.

Ve čtyřicátých letech 18. století prošla rixdorfská obec krizí spojenou s dynamicky se rozvíjejícími spory o konfesní identitu. Vyvrcholily v roce 1747 vytvořením tří samostatných sborů: luterského a reformovaného, jejichž centrem byla simultánní Betlémská kaple, a sborem obnovené Jednoty bratrské, jehož správy se David Cranz ujal v roce 1766. Z pozice duchovního Jednoty, při jejíž „obnově“ sehrály stěžejní roli vlivy luterského pietismu a dogmaticky málo re-

flektovaného povědomí českých exulantů o historické jednotě bratrské, Cranz vylíčil též věroučné turbulence, které ovlivňovaly existenci rixdorfské obce v padesátých letech 18. století následkem polemiky dvou místních farářů. Byli jimi reformovaný duchovní a současně senior polských exilových sborů historické jednoty bratrské Johann Gottfried Elsner a jeho oponent, luterský duchovní Andreas Macher. Cranz se byl nucen kriticky vyrovnat zejména s postojem Elsnera, který obnovené Jednotě upíral označení „bratrská“, neboť vyšla z luterského prostředí, zatímco dědictví historické jednoty, k níž se sám hlásil, stálo na reformovaném základu.

Nollerovo pojednání, které předchází edici Cranzova spisu, je vynikajícím úvodem do základních problémů spojených se vznikem obnovené Jednoty bratrské. Noller na základě zevrubného studia dobových pramenů shrnuje také dosažené poznatky o životě rixdorfského kazatele Davida Cranze, přičemž uvádí i jednoduchý soupis jeho literární činnosti. Za oddílem, pojednávajícím o genezi díla a o Cranzových pramenech, následuje výběrová bibliografie k dějinám českého a moravského exilu v Sasku a branniborském Prusku v 18. století. Pečlivě provedená textově-kritická edice, která je pořízena na základě obou dochovaných rukopisů, je opatřena hojnými poznámkami, v nichž jsou objasněny ve zkratce zachycené události a identifikovány zmiňované osoby a lokality. Publikaci uzavírá osobní a místní rejstřík.

Jiří Just